IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 02. Noyabr ,2026

MİR CƏLAL PAŞAYEVİN BƏDİİ TƏFƏKKÜRÜNDƏ MƏNƏVİ-FƏLSƏFİ QƏNAƏTLƏR VƏ İNSAN KONSEPSİYASI

Günel Hümmətova (Pəniyeva) Saleh
Filologiya üzrə fəlsəfə
doktoru (Ph.D.), Baş müəllim
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,
Ədəbiyyat ın tədrisi texnologiyası kafedrası
E-mail: gunelpeniyeva@mail.ru
ORCID ID: 0000-0002-8916-3484
Bayramova Xatirə
Azərbaycan, Bakı
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Filologiya fakültəsinin tələbəsi
Orcid: 0009-0009-7990-2480
Xatirebayramova06@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23975095

“XX əsr milli ədəbi-bədii fikir tarixinin görkəmli nümayəndəsi, yazıçı Mir Cəlal Paşayev Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında və onun məzmunca zənginləşməsində mühüm rol oynamışdır. Xalq yaradıcılığı ilə klassik bədii irsin qabaqcıl ənənələrinin vəhdətini yeni formada yaşadan və ədəbiyyata həyat gətirmiş yazıçı kimi tanınan Mir Cəlal Paşayev eyni zamanda görkəmli tədqiqatçı alim olmuşdur.”

İlham Əliyev, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Xülasə

Məqalədə Mir Cəlal Paşayevin aforistik irsi insan və cəmiyyət münasibətləri, mənəvi dəyərlər, həyat təcrübəsi və bədii düşüncə kontekstində nəzərdən keçirilir. Yazıçının aforistik ifadələrində insan xarakterinin mürəkkəbliyi, şəxsi məsuliyyət, mənəvi bağlılıq, azadlıq, sənətin ictimai əhəmiyyəti və istedadın qiymətləndirilməsi məsələləri diqqətə çatdırılır. Aforizmlərin məzmun təhlili onların yalnız yığcam fikir forması olmadığını, eyni zamanda geniş həyat təcrübəsini və ümumiləşdirilmiş mənəvi qənaətləri ifadə etdiyini göstərir. Təhlil zamanı obrazlı ifadələrin, məcazi mənaların və söz seçiminin fikrin təsir gücünün formalaşmasındakı rolu ön plana çəkilir. Nəticə etibarilə, Mir Cəlalın aforistik düşüncələrinin bədii-estetik xüsusiyyətləri ilə yanaşı, insanın öz davranışlarını və cəmiyyətdəki mövqeyini dəyərləndirməsinə imkan verən mənəvi-idraki əhəmiyyəti də müəyyənləşdirilir.

Açar sözlər: Mir Cəlal Paşayev, aforizm, mənəvi dəyərlər, insan və cəmiyyət, bədii düşüncə.

MORAL-PHİLOSOPHİCAL INSİGHTS AND THE CONCEPT OF HUMAN BEİNG İN THE ARTİSTİC THOUGHT OF MİR JALAL PASHAYEV

Abstract

The article examines the aphoristic legacy of Mir Jalal Pashayev in the context of human and social relations, moral values, life experience, and artistic thought. His aphorisms address the complexity of human character, personal responsibility, emotional bonds, freedom, the social significance of art, and the recognition of talent. The analysis demonstrates that these expressions are not merely concise statements but also convey broader life experiences and generalised moral insights. Particular attention is given to the role of figurative language, metaphorical meanings, and word choice in enhancing the expressive power of aphorisms. The study highlights both the literary and aesthetic features of Pashayev's aphoristic thought and its moral and cognitive significance in encouraging reflection on human behaviour and one's position in society.

Keywords: Mir Jalal Pashayev, aphorism, moral values, human and society, artistic thought.

GİRİŞ

Mir Cəlal Paşayev XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında mühüm mövqeyə malik yazıçı və ədəbiyyatşünas alimlərdən biridir. Onun yaradıcılığı insan xarakterinin, ictimai münasibətlərin və mənəvi dəyərlərin bədii təhlili ilə səciyyələnir. Xalq yaradıcılığının və milli ədəbi ənənələrin imkanlarından yararlanan yazıçı həyat hadisələrini təsvir etməklə kifayətlənməmiş, onların arxasında dayanan sosial və mənəvi ziddiyyətləri də üzə çıxarmışdır. Mir Cəlalın bədii irsində diqqəti cəlb edən cəhətlərdən biri mürəkkəb həyat həqiqətlərinin yığcam və obrazlı ifadələrlə ümumiləşdirilməsidir. Onun əsərlərində işlənən aforistik fikirlər insan davranışını, həyat təcrübəsini, mənəvi seçimləri və cəmiyyətin dəyərləndirmə meyarlarını anlamaq üçün əhəmiyyətli material verir. Aforizmin bədii təsir gücü yalnız qısa ifadə formasından deyil, məhdud söz vasitəsilə geniş məna yaratmaq, konkret müşahidədən ümumi nəticəyə gəlmək və oxucunu müstəqil düşünməyə sövq etmək imkanından qaynaqlanır.

Mir Cəlalın aforistik ifadələrində insanın şəxsi münasibətlərindən ictimai məsuliyyətə, maddi ehtiyacların davranışa təsirindən sənətin mahiyyətinə qədər müxtəlif məsələlər əks olunur. Bu fikirlərin bir qismi insanın gündəlik təcrübəsi və xarakter xüsusiyyətləri ilə, digərləri isə xalq, azadlıq, istedad və mənəvi yaddaş kimi daha geniş anlayışlarla bağlıdır. Onları birləşdirən əsas cəhət həyat hadisələrinə müşahidəçi münasibətlə yanaşı, həmin hadisələrin arxasında dayanan səbəbləri və nəticələri müəyyənləşdirmək cəhdidir. Bu məqalənin məqsədi Mir Cəlal Paşayevin seçilmiş aforistik ifadələrini məzmun və ideya baxımından təhlil etmək, onların insan və cəmiyyət münasibətlərinin, mənəvi dəyərlərin, həyat təcrübəsinin və bədii düşüncənin ifadəsindəki rolunu müəyyənləşdirməkdir. Təhlil zamanı aforizmlərin məna xüsusiyyətlərinə, obrazlı ifadə vasitələrinə və bir-biri ilə əlaqələnən ideya istiqamətlərinə diqqət yetirilir.

Mir Cəlal Paşayevin aforistik düşüncəsində insanın həyatda qazandığı təcrübə ilə mənəvi dəyərləri dərk etməsi arasında sıx əlaqə vardır. Yazıçının "İnsan, əlində olan nemətin qədrini, ancaq əlindən çıxanda bilər" [3, s. 67] fikri insan təbiətinin bu xüsusiyyətini yığcam şəkildə ifadə edir. Aforizmdə diqqət nemətin özündən daha çox insanın ona münasibətinə yönəlir. İnsan sahib

olduğu imkanlara və münasibətlərə alışdıqca onların əhəmiyyətini lazımi səviyyədə qiymətləndirməyə bilər. İtki isə əvvəlki münasibəti yenidən nəzərdən keçirməyə və həmin dəyərin həyatdakı yerini anlamağa səbəb olur. Burada nemət anlayışını yalnız maddi sərvətlə məhdudlaşdırmaq doğru olmaz; o, insanın həyatında əhəmiyyət daşıyan imkanları, münasibətləri və mənəvi bağlılıqları da əhatə edir. Beləliklə, aforizm insanın sahib olduqlarını vaxtında dəyərləndirməsi məsələsini ön plana çəkir və həyat təcrübəsinin bəzən gecikmiş bir dərk prosesinə çevrildiyini göstərir.

İnsanın həqiqi ehtiyacları isə yalnız maddi imkanlarla məhdudlaşmır. Onun mənəvi dünyasını zənginləşdirən, düşüncələrini bölüşməyə və çətinliklərini ifadə etməyə imkan verən münasibətlər də həyatın mühüm dəyərlərindəndir. Mir Cəlalın "İnsana könül həmdəmi hər şeydən fərzdir" [3, s. 305] aforizmi bu ehtiyacı ifadə edir. "Könül həmdəmi" anlayışı insanı dinləyən şəxsdən daha geniş məna daşıyır: söhbət insanın daxili aləmini anlayan, hisslərinə hörmətlə yanaşan və onunla mənəvi yaxınlıq yarada bilən birindən gedir. Belə münasibət çətinlikləri öz-özünə aradan qaldırmasa da, insanın yaşadıqlarını mənalandırmasına və mənəvi tarazlığını qorumasına kömək edir. Bu fikir əvvəlki aforizmlə də səsləşir: insan bəzən sahib olduğu mənəvi bağlılığın dəyərini onu itirdikdən sonra anlayır. Deməli, həyatın qiymətli tərəfləri yalnız əldə edilənlərdə deyil, qorunması və davam etdirilməsi tələb olunan insani münasibətlərdə də özünü göstərir.

İnsan münasibətlərinin davamlılığı isə qarşılıqlı anlaşma ilə yanaşı, etibar və məsuliyyətdən də asılıdır. Yazıçının "Yüngüllük insanın qiymətini də yüngül edər" [3, s. 189] fikri şəxsiyyətin davranışları ilə onun ictimai nüfuzu arasındakı əlaqəyə diqqət çəkir. Burada "yüngüllük" sözü zahiri sadəlik və ya sərbəstlik mənasında deyil, insanın öz sözünə, öhdəliklərinə və başqaları ilə münasibətlərinə məsuliyyətsiz yanaşması kimi şərh oluna bilər. İnsan haqqında fikir təkcə onun söylədikləri əsasında deyil, davranışlarının ardıcıllığı, qərarlarının nəticələri və üzərinə götürdüyü məsuliyyətə münasibəti əsasında formalaşır. Bu baxımdan aforizm şəxsi dəyərin sözlə deyil, davranışla təsdiqlənməsi məsələsini ön plana çəkir.

Həmin fikir "İtən hörməti qapı-qapı gəzib dilənmək olmaz" [5, s. 13] aforizmi ilə daha aydın məna qazanır. Birinci ifadədə insanın davranışları onun qiymətinə təsir göstərirsə, ikinci aforizmdə bu davranışların nəticəsində itirilən hörmətin asanlıqla bərpa olunmadığı vurğulanır. "Qapı-qapı gəzib dilənmək" obrazı hörmətin başqalarından israrla tələb edilməsinin mənasızlığını və insanın öz nüfuzunu kənar təsdiq vasitəsilə əvvəlki vəziyyətinə qaytara bilməməsini ifadə edir. Hörmət yalnız insanın özü haqqında yaratdığı təsəvvürdən ibarət deyil; o, davranışların başqalarında doğurduğu etimadla formalaşır. Buna görə də insanın nüfuzunu qoruması bir dəfə yaranmış təəssüratdan daha çox, davamlı davranış və mənəvi mövqe tələb edir. Beləliklə, bu iki aforizm bir-birini tamamlayaraq şəxsiyyətin dəyəri, məsuliyyət və ictimai etibar arasındakı əlaqəni açır.

Mir Cəlalın mənəvi dəyərlərə münasibəti yalnız fərdi davranış və şəxsi münasibətlər səviyyəsində qalmır. Yazıçının "Bəşəriyyət hamısı analar qəlbi ilə yaşasaydı, dünya başdan-başa bir cənnət olardı" [3, s. 72] aforizmində konkret insani duyğu ümumbəşəri mənəvi prinsip səviyyəsinə yüksəlir. Ana qəlbi burada yalnız ailə münasibətinin ifadəsi deyil, sevgi, mərhəmət, qayğı və fədakarlıq kimi keyfiyyətlərin ümumiləşdirilmiş obrazıdır. Bu xüsusiyyətlərin cəmiyyət həyatında üstünlük təşkil etməsi insanlar arasında qarşılıqlı etimadı möhkəmləndirə, sərt münasibətlərin və laqeydliyin qarşısını ala bilər. Aforizmin məna dərinliyi də ondadır ki, yazıçı dünyanın daha yaxşı olmasını yalnız xarici şəraitlə deyil, insanın başqalarına münasibətində

təzahür edən mənəvi keyfiyyətlərlə əlaqələndirir. Beləliklə, ana məhəbbəti şəxsi hiss çərçivəsindən çıxaraq insanlıq anlayışının mənəvi ölçüsünə çevrilir.

Mənəvi dəyərlərin insan həyatındakı rolu bəzən əşyalara münasibətdə də üzə çıxır. "İtə ataram, yada satmaram" [1, s. 120] ifadəsinin Sona obrazı və "Yusif-Züleyxa" xalçası ilə əlaqəsi maddi predmetlə mənəvi yaddaş arasındakı münasibəti anlamağa imkan verir. Xalça zahirən alınıb-satıla bilən bir əşya olsa da, onunla bağlı zəhmət, xatirə və şəxsi bağlılıq bu predmetə daha geniş məna qazandırır. Bu kontekstdə xalçanın dəyəri yalnız maddi qiymətlə müəyyənləşmir; o, insanın həyat təcrübəsinin və mənəvi dünyasının bir hissəsinə çevrilir.

İfadədəki kəskin qarşılaşdırma Sona obrazının mövqeyini və özünə əziz olan dəyərləri qorumaq istəyini gücləndirir. Burada satmaq sadəcə əşyanı maddi mübadiləyə daxil etmək deyil, onunla bağlı mənəvi bağlılığı başqasına ötürmək kimi də qavranıla bilər. Bununla belə, aforizmin mənasını yalnız əşyaya bağlılıqla məhdudlaşdırmaq olmaz. Bədii kontekstdə əsas məsələ insanın özü üçün xüsusi məna daşıyan dəyərlər üzərində seçim hüququnu və həmin dəyərlərlə münasibətini qorumasıdır. Xalça bu baxımdan şəxsi yaddaşın daşıyıcısı kimi çıxış edir. Beləliklə, yazıçı maddi əşyanın mənəvi məzmun qazana bildiyini göstərir və insanın həyat təcrübəsini yalnız iqtisadi ölçülərlə qiymətləndirməyin məhdudluğunu üzə çıxarır. Şəxsi dəyərlərin qorunması insanın öz mövqeyini müəyyənləşdirməsi və müstəqil qərar verməsi ilə də bağlıdır. Mir Cəlalın "Kölgədə bitən ağacın kölgəsi olmaz" [2, s. 28] aforizmi bu ideyanı təbiət obrazı vasitəsilə ifadə edir. Ağacın kölgə yaratması onun müstəqil şəkildə böyüməsi ilə əlaqələndirildiyi kimi, insanın da öz imkanlarını reallaşdırması üçün sərbəst inkişaf mühitinə və şəxsi təşəbbüsə ehtiyacı vardır. Buradakı kölgə yalnız nəticəni deyil, insanın öz zəhməti və bacarığı ilə əldə etdiyi mövqeyi də simvolizə edir. Başqasının imkanlarına arxalanmaq, onun mövqeyini olduğu kimi mənimsəmək və müstəqil düşüncədən yayınmaq insanın öz potensialını tam üzə çıxarmasına mane ola bilər. Bununla belə, müstəqillik başqalarının təcrübəsini rədd etmək deyil; həmin təcrübədən faydalanaraq şəxsi mühakimə formalaşdırmaqdır. Aforizmin obrazlılığı abstrakt fikri sadə həyat müşahidəsi vasitəsilə ifadə edir və insanın öz dəyərini yaratmaq üçün müstəqil fəaliyyətinin əhəmiyyətini göstərir.

Müstəqil mövqeyin qorunması azadlıq anlayışı ilə də əlaqəlidir. "Azadlığı qorumaq — onu fəth etmək qədər müqəddəsdir" [2, s. 28] aforizmində azadlığın əldə olunması ilə onun davamlı şəkildə qorunması arasında üzvi bağlılıq yaradılır. Azadlığı qazanmaq iradə, mübarizə və qətiyyət tələb etdiyi kimi, onu qorumaq da məsuliyyət, şüurlu seçim və ardıcıl fəaliyyət tələb edir. Bu baxımdan azadlıq birdəfəlik əldə edilən və sonradan öz-özünə mövcudluğunu davam etdirən dəyər deyil. Onun qorunması həm fərdin öz ləyaqətinə və düşüncəsinə sahib çıxmasını, həm də cəmiyyətin ortaq dəyərlərə münasibətini əhatə edir. Milli müstəqillik kontekstində bu fikir suverenliyin, tarixi yaddaşın və milli kimliyin qorunması ilə əlaqələndirilə bilər. Fərdi səviyyədə isə insanın öz mənliyini, vicdanını və müstəqil düşünmək imkanını qoruması həmin ideyanın başqa bir təzahürüdür. Beləliklə, aforizm azadlığı yalnız qazanılmış hüquq kimi deyil, daim məsuliyyət tələb edən mənəvi və ictimai dəyər kimi təqdim edir.

Mir Cəlalın insan və cəmiyyət münasibətlərinə dair fikirləri sənət anlayışına yanaşmasında da davam etdirilir. "Ən böyük sənətkarlar həyat adamlarıdır" [3, s. 67] aforizmi bədii yaradıcılığın həyat təcrübəsi ilə əlaqəsini ön plana çəkir. "Həyat adamları" ifadəsi insanları, onların davranışlarını və cəmiyyətdə baş verən dəyişiklikləri yaxından müşahidə edən, həyatın ziddiyyətlərini anlamağa çalışan sənətkarları nəzərdə tutur. Bununla belə, həyat hadisələrini

müşahidə etmək böyük sənət yaratmaq üçün təkbaşına kifayət etmir. Sənətkarın fərqləndirici xüsusiyyəti müşahidə etdiyi hadisələrdən mahiyyətli nəticələr çıxarmaq, ayrı-ayrı insan talelərində ümumi insani cəhətləri görmək və həmin təcrübəni bədii formaya çevirmək bacarığıdır. Bu baxımdan aforizm sənətkarın böyüklüyünü yalnız dil və ifadə ustalığı ilə deyil, həyatı dərk etmək və onun həqiqətlərini bədii şəkildə ümumiləşdirmək qabiliyyəti ilə əlaqələndirir.

Bu düşüncə "Həqiqi sənət xalqdan doğar, xalqa xidmət edər" aforizmində daha geniş ictimai məzmun qazanır. Əgər sənətkarın yaradıcılıq mənbəyi həyatdırsa, xalqın dili, yaddaşı, adət-ənənələri və gündəlik təcrübəsi həmin həyatın mühüm qatlarını təşkil edir. Sənətkar xalqın yaşantılarını olduğu kimi təkrarlamaqla kifayətlənmir; onları bədii təfəkkür süzgəcindən keçirərək ümumiləşdirir və insanlara yeni düşüncə imkanları təqdim edir. Sənətin xalqa xidməti də yalnız cəmiyyətin həyatını təsvir etməkdən ibarət deyil. Əsl sənət insanları düşündürür, onların öz həyatına və ətraf aləmə münasibətini yenidən nəzərdən keçirməsinə şərait yaradır. Bu mənada sənət və xalq arasındakı əlaqə birtərəfli münasibət deyil: xalq sənətə həyat materialı verir, sənət isə həmin təcrübənin mənasını üzə çıxararaq cəmiyyətin mənəvi dünyasına təsir göstərir.

Sənətin fikir ifadə etmək imkanları qələmin obrazı ilə bağlı aforizmdə də diqqətə çatdırılır: "Qələm möhkəm olmasa, yazının gücü olmaz" [4, s. 5]. Bu fikirdə qələm sadəcə yazı aləti kimi deyil, müəllifin düşüncəsini, mövqeyini və ifadə iradəsini təcəssüm etdirən obraz kimi çıxış edir. Yazının gücü sözlərin çoxluğu ilə deyil, ifadə olunan fikrin əsaslılığı, məqsədin aydınlığı və müəllif mövqeyinin inandırıcılığı ilə müəyyənləşir. "Möhkəm qələm" obrazını yazıçının ideyasına sadiqliyi, düşüncəsinin ardıcıllığı və çətin məsələləri ifadə etmək cəsarəti ilə əlaqələndirmək mümkündür. Bu baxımdan aforizm sənətkarın məsuliyyətinə də işarə edir: yazı yalnız şəxsi fikrin ifadəsi deyil, oxucunun düşüncəsinə təsir göstərmək imkanına malik ictimai fəaliyyətdir. Beləliklə, qələmin möhkəmliyi ilə yazının gücü arasındakı əlaqə bədii yaradıcılıqda fikir və ifadə bütövlüyünün əhəmiyyətini vurğulayır.

Lakin fikir və istedadın mövcudluğu onların cəmiyyət tərəfindən həmişə vaxtında tanınması demək deyil. "Bəzi ulduzlar kiçik olduqları üçün yox, yüksəkdə olduqları üçün görünmürlər" aforizmi bu məsələyə obrazlı yanaşma təqdim edir. Ulduz obrazı insanın həqiqi imkanları ilə ictimai tanınması arasındakı fərqi ifadə edir. Bəzən insanın düşüncələri, yaradıcılığı və fərqli yanaşması ətrafındakılar tərəfindən dərhal anlaşılmır. Bu hal onun istedadının olmadığı anlamına gəlmədiyi kimi, tanınmamaq da özlüyündə üstünlüyün sübutu sayıla bilməz. Aforizmin məna dərinliyi məhz bu fərqi nəzərə almağa imkan verməsindədir: insanın dəyərini yalnız şöhrət, görünürlük və başqalarının münasibəti əsasında müəyyənləşdirmək doğru deyil. Bununla yanaşı, hər bir şəxsin öz imkanlarını inkişaf etdirməsi və onları əməli fəaliyyətlə təsdiqləməsi də vacibdir. Beləliklə, ulduz obrazı həqiqi dəyər, istedad və ictimai qiymətləndirmə arasındakı mürəkkəb münasibəti diqqətə çatdırır.

İstedadın və mənəvi keyfiyyətlərin üzə çıxması isə həyat şəraitindən ayrı mövcud olmur. Mir Cəlalın "Çörək elə şeydir, tülkünü aslan edir, aslanı tülkü" fikri maddi ehtiyacların insan davranışına təsirini obrazlı şəkildə ifadə edir. Çörək burada yaşamaq zərurətinin və dolanışığın rəmzi, tülkü və aslan isə fərqli davranış xüsusiyyətlərini qarşılaşdıran obrazlardır. Aforizm insanın davranışını yalnız dəyişməz xarakter xüsusiyyətləri ilə izah etməyin kifayət etmədiyini göstərir. Bəzi şəraitlərdə maddi ehtiyac insanı gözlənilməz qərarlar verməyə, adətən nümayiş etdirmədiyi cəsarəti göstərməyə və ya əksinə, mövqeyindən geri çəkilməyə vadar edə bilər. Burada əsas məsələ insanın xarakterini yalnız zahiri davranışına əsasən qiymətləndirməmək, həmin davranışın hansı

həyat şəraitində meydana çıxdığını da nəzərə almaqdır. Beləliklə, aforizm maddi ehtiyacla insanın davranışı arasındakı münasibəti göstərməklə yanaşı, həyat reallıqlarının xarakterin təzahürünə təsirini də ön plana çəkir.

Nəzərdən keçirilən fikirlər bir-birindən fərqli mövzulara toxunsa da, onların arasında vahid ideya xətti mövcuddur. İnsan davranışının qiymətləndirilməsi, mənəvi bağlılıqların qorunması, müstəqil mövqenin formalaşması, sənətin həyatla əlaqəsi və istedadın cəmiyyətdə tanınması məsələləri bir-birini tamamlayır. Mir Cəlalın aforistik düşüncəsi insanı yalnız fərdi xüsusiyyətləri ilə deyil, onun yaşadığı mühit, mənəvi münasibətləri və üzərinə götürdüyü məsuliyyət çərçivəsində dəyərləndirməyə imkan verir. Bu ifadələrin təsir gücü də mürəkkəb həyat hadisələrinin yığcam, obrazlı və düşündürücü şəkildə ümumiləşdirilməsindədir.

NƏTİCƏ

Mir Cəlal Paşayevin seçilmiş aforistik ifadələrinin təhlili göstərir ki, yazıçının qısa və obrazlı fikirləri müxtəlif həyat hadisələrini ümumiləşdirməklə yanaşı, insanın mənəvi dünyası ilə ictimai mühit arasındakı əlaqələri də üzə çıxarır. Nemətin qədrini bilmək, mənəvi yaxınlığın əhəmiyyətini dərk etmək, davranışlarda məsuliyyət nümayiş etdirmək və hörməti qorumaq kimi məsələlər fərdi münasibətlərin əsasını təşkil edir. Ana məhəbbəti və şəxsi yaddaşla bağlı fikirlər isə mənəvi dəyərlərin insan həyatında yalnız şəxsi deyil, daha geniş insani məna daşıdığını göstərir.

Azadlıq, müstəqillik, sənət və istedad haqqında aforizmlərdə fərdin cəmiyyətlə münasibətləri başqa istiqamətdən işıqlandırılır. Bu fikirlər insanın öz imkanlarını inkişaf etdirməsinin, qazandığı dəyərləri qorumasının və ictimai qiymətləndirməyə tənqidi yanaşmasının əhəmiyyətini vurğulayır. Eyni zamanda, sənətin xalq həyatından qaynaqlanması və qələmin fikir ifadə etmək gücü bədii yaradıcılığın şəxsi təcrübə ilə ictimai məsuliyyət arasında qurduğu əlaqəni göstərir.

Aforizmlərin bədii təsirində yığcamlıq, məna tutumu və obrazlılıq mühüm rol oynayır. Ağac, kölgə, ulduz, qələm, çörək və heyvan obrazları mücərrəd fikirləri konkret təsvirlər vasitəsilə ifadə etməyə imkan verir. Bu obrazlar yalnız fikri yadda qalan etmir, həm də oxucuya onun müxtəlif məna qatlarını düşünmək imkanı yaradır. Beləliklə, aforizmin təsir gücü sözlərin azlığından daha çox həmin sözlərin yaratdığı məna genişliyi ilə müəyyənləşir. Nəticə etibarilə, Mir Cəlal Paşayevin aforistik irsi insan xarakterini, mənəvi dəyərləri və ictimai münasibətləri anlamaq baxımından əhəmiyyətli bədii materialdır. Onun seçilmiş fikirləri həyat hadisələrinə hazır hökmlərlə yanaşmaq əvəzinə, davranışların səbəblərini, dəyərlərin mahiyyətini və insanın cəmiyyət qarşısındakı məsuliyyətini düşünməyə sövq edir. Bu xüsusiyyətlər yazıçının aforistik ifadələrinin həm bədii-estetik, həm də mənəvi-idraki əhəmiyyətini müəyyənləşdirir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Paşayev, Mir Cəlal. Seçilmiş əsərləri: Mir Cəlal Paşayevin 100 illiyinə həsr edilmiş. Bakı, 2008.
2. Hüseynova-Umani, Həcər. Mir Cəlal Paşayevin hikmətli kəlamları. Tehran: Xudafərin, 2019.
3. Paşayev, Mir Cəlal. Seçilmiş əsərlər. Bakı: Şərq-Qərb, 2005.
4. Paşayev, Mir Cəlal. Yuxu və külək. Bakı: Bərpanəşr, 2016. - 12 s.
5. Mustafayeva Nigar. Əbədiyaşar şəxsiyyət: Mir Cəlal Paşayev. Bakı: 2023, 115 s.